

Handboek bipolaire stemmingsstoornissen

*Prof.dr. Ralph Kupka, prof.dr. Manon Hillegers, dr. Manja Koenders, prof.dr. Pascal Sienaert
(redactie)*

Tweede, geheel herziene druk

Eerste druk, 2008

Tweede, geheel herziene druk, 2022

© Boom uitgevers Amsterdam, 2022. De auteursrechten liggen bij de afzonderlijke auteurs.

De Tijdstroom is een imprint van Koninklijke Boom uitgevers.

Uitgegeven door Boom uitgevers Amsterdam BV

Prinsengracht 747-751

1017 JX Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl.

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de illustraties en de artikelen volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Verzorging omslag: Michiel van Kleef, Schoon Ontwerp, Utrecht

Verzorging binnenwerk: Joop Bierling, Alces Alces, Houten

ISBN 9789024437337

NUR 875

www.boompsychiatrie.nl

www.boomuitgeversamsterdam.nl

Inhoud

Inhoud – 5

Voorwoord – 9

Bernard Sabbe

Deel 1 Diagnostiek en epidemiologie – 13

1 Fasering, stadiëring en profilering van bipolaire stemmingsstoornissen – 15

Ralph Kupka en Manon Hillegers

2 Ontwikkeling van het concept bipolaire stoornis – 27

Ralph Kupka, Aartjan Beekman en Gerrit Glas

3 Diagnostiek en classificatie – 45

Ralph Kupka en Willem Nolen

4 Meetinstrumenten en mobile health tools – 69

Esther Mesman en Inez Myin-Germeys

5 Epidemiologie – 105

Eline Regeer, Rosalie Beekman en Femke Lamers

6 Vroegherkenning en hoogrisicopopulaties – 131

Manon Hillegers, Eline Regeer en Esther Mesman

Deel 2 Etiologie en pathogenese – 149

7 Genetica – 151

Jurjen Luykx, Annabel Vreeker en Marco Boks

8 Neurobiologie en neuro-imaging – 165

Hugo Schnack, Neeltje van Haren, Max de Leeuw en Benno Haarman

9 Endocrinologie en immunologie – 187

Benno Haarman, Chris van der Gaag en Hemmo Drexhage

10 Cognitief functioneren – 199

Nienke Jabben en Susan Zyto

11 Psychologische factoren en persoonlijkheidsontwikkeling – 213

Manja Koenders en Roanne Glas

- 12 De invloed van stress en trauma – 227
Annet Spijker

Deel 3 Behandeling – 239

- 13 Functioneel en maatschappelijk herstel – 241
Juul Koene, Jaap van der Stel en Jaap van Weeghel
- 14 Psycho-educatie – 255
Raphael Schulte, Lisette Rops en Esther Mesman
- 15 Zelfmanagement – 269
Peter Goossens, Titus Beentjes en Silvio van den Heuvel
- 16 Psychotherapie – 281
Manja Koenders en Deborah Steenhuis
- 17 Algemene principes van de farmacotherapie bij bipolaire stoornissen – 301
Rocco Hoekstra, Willem Nolen en Ralph Kupka
- 18 Lithium – 317
Rocco Hoekstra, Ralph Kupka en Manon Hillegers
- 19 Elektroconvulsietherapie en andere neurostimulatietechnieken – 337
Pascal Sienaert en Max Stek
- 20 Behandeling van hypomanie, manie en rapid cycling – 349
Hetty Visser, Peter Goossens en Ralph Kupka
- 21 Behandeling van bipolaire depressie – 367
Pascal Sienaert, Deborah Steenhuis en Ralph Kupka
- 22 Onderhoudsbehandeling – 377
Janwillem Renes, Nienke van der Voort en Ralph Kupka

Deel 4 Capita selecta – 391

- 23 Chronobiologie en chronotherapie – 393
Rixt Riemersma-van der Lek, Odile Swagemakers en Raphael Schulte
- 24 Somatische aspecten – 411
Melissa Chrispijn, Marc van der Loos en Joan Doornebal
- 25 Psychiatrische comorbiditeit – 425
Manja Koenders, Sandra Kooij, Jan Willem Dierssen en Theo Ingenhoven

26	Suicide en euthanasie – 447
	<i>Sabien Wyckaert en Willem Nolen</i>
27	Bipolaire stoornissen bij kinderen en adolescenten – 463
	<i>Manon Hillegers en Gijssje Snijders</i>
28	Bipolaire stoornissen bij ouderen – 477
	<i>Jürgen De Fruyt, Melis Orhan en Annemiek Dols</i>
29	Bipolaire stoornissen bij vrouwen – 491
	<i>Ursula Klumpers, Eline Poels en Anja Stevens</i>
30	Bipolaire stoornis en creativiteit – 505
	<i>Erik Thys</i>
Deel 5 Het perspectief van patiënt en naasten – 521	
31	Het perspectief van de persoon met een bipolaire stoornis – 523
	<i>Tom Van den Abeele en Nadya van der Sluis</i>
32	Het perspectief van de naasten – 535
	<i>Merlijn Kerklaan en Lieve De Brabandere</i>
Epiloog en synthese – 545	
	<i>Ralph Kupka, Manon Hillegers, Manja Koenders en Pascal Sienaert</i>
Boeken, websites, documentaires en films – 557	
Afkortingen – 561	
Auteurs – 567	
Register – 575	

Voorwoord

Tussen hoeveel polen ontvouwt en beweegt zich het menselijke bestaan? Ik aarzel even over een getal tussen nul en oneindig en kies dan voor de meest eenvoudige oplossing: twee, indachtig de dialogen van Socrates en Hegels these en antithese, soms gevolgd door een synthese. De ene pool verwijst naar de andere: zijn ze antagonistisch of congruent? Symmetrisch of complementair? De spanning tussen 2 entiteiten is overal aanwezig: in de chemie en de fysica, de (geo)politiek, op het tennisveld, tussen extra- en introversie; om over de liefde – Eros en Psyche – nog maar te zwijgen. Wat is het andere in de andere pool? Wat is de ontmoeting met het andere dat weer naar onszelf verwijst? *‘Qu’est-ce que l’Autre?’*

In de psychopathologie zijn wellicht ook vele bipolen aanwezig, a- of hypo-, versus hyper-: in aandacht, cognitie en motoriek, emoties en gedrag. Toch heeft bipolariteit zich in hoofdzaak gecentreerd rond stemming. Bipolaire kwetsbaarheid, stoornis of spectrum, het wellicht meest consistente construct uit onze nosologie, stamt eveneens uit de antieke Griekse filosofie en heeft doorheen de geschiedenis velerlei adaptaties ondergaan: van de Hippocratische melancholie, manie en betreffende humores – zwarte en gele gal - tot de folie circulaire of à double forme in de 19e-eeuwse Franse psychiatrie, en de strijd, sinds Kraepelins manisch-depressieve psychose tot vandaag, tussen de voorstanders van één concept (lumpers) dan wel twee (splitters).

Het construct bipolariteit heeft de eeuwen doorstaan en nog altijd geeft het ons denken te denken over onze menselijke ervaring, over wie wij zijn. Ons denken blijft eromheen cirkelen zonder er de vinger te kunnen opleggen en legt er dan maar een ketting rond, schakels van woorden waarbij altijd één of meer zwakke schakels aanwezig zijn zodat ons denken hiermee kwetsbaar blijft. Waarom blijven we dan zoeken en denken?

‘Dokter, met de hulp van uw team heb ik terug een leven, mijn leven. Na de vele jaren van crisissen – relationele, professionele en financiële – had ik geen leven meer, geen waarde, geen zelfwaarde. Het heeft jaren gekost vooraleer de diagnose bipolaire ziekte correct werd gesteld, nog eens lange tijd voordat ik de juistheid ervan kon inzien en nog eens lange tijd vooraleer ik er mijn leven vorm kon aan geven. Nu heb ik mijn leven terug: het is niet het leven dat ik mij gedroomd had, ik heb veel moeten opgeven, maar ik heb weer een leven dat voor mij en mijn naasten waarde heeft, en een zicht op een toekomst waarin ik mij creatief kan ontplooien.’ Daarom moeten wij blijven denken en zoeken. Om de klinische werkelijkheid ten gunste te veranderen, psychisch lijden te verzachten, en onze patiënten zelfwaarde en toekomst te geven.

Deze nieuwe editie van het *Handboek bipolaire stemmingsstoornissen* zal u daarbij van grote waarde zijn. Voortbouwend op de eerste uitgave van 2008 dat in ons taalgebied als standaard geldt, biedt dit boek u een ware state-of-the-art met een gedegen update van onze kennis en kunde door de beste Nederlandstalige experts; het sluit naadloos aan bij de *Multidisciplinaire richtlijn bipolaire stoornissen* en de *Zorgstandaard bipolaire stoornissen*.

Alle belangrijke onderwerpen inzake diagnostiek en behandeling komen aan bod, en dit vanuit multiple perspectieven: dat van patiënt, naasten en hulpverleners uit alle betrokken disciplines. Een willekeurige greep: fasering, stadiëring en profilering; cycliciteit of polariteit; meetinstrumenten; wearables en apps; polygene risicoscores; chronobiologie en chronotherapie; zelfmanagement; functioneel en maatschappelijk herstel; immunogemedieerde behandelingen; creativiteit; zelfbeeld en identiteit. Wat zijn bijvoorbeeld een cryptomanie en een secundaire manie? Wat zijn NANDA-diagnoses of de ZEEF-methode? Wat is de Bipolaire Index?

U wacht, als u zich in dit geschrift verdiept vooral een intense en doorvoelde leeservaring. Er bestaan van leesplezier fenomenologisch vele onderscheiden vormen; in de zorg is één ervan de levendige voeling met het heen en weer tussen de meanders van ons denken en de klinische realiteit; de lezer voelt dat wat hij leest zijn contact met de klinische werkelijkheid verbreedt en verdiept, en als dusdanig zijn inzicht doet toenemen. In elk hoofdstuk ervaart hij de klinische horizon. Hij wordt aldus deel van de (con)tekst: *'Il n'y a pas de hors (con)texte'* (Derrida). Dit boek zal uw denken helpen cirkelen, de sterke schakels appreciëren en de zwakke schakels remediëren. U zal er uzelf en uw patiënten in terugvinden. Ik wens u dit geest-driftig leesplezier.

Bernard Sabbe, *emeritus gewoon hoogleraar psychiatrie en medische psychologie, Universiteit Antwerpen*